

ГЛАСНИК ГЕОГРАФСКОГ ДРУШТВА

ГОДИНА, 1929.

СВЕСКА XV.

ТОПАЉСКА ОПШТИНА КОД ХЕРЦЕГ-НОВОГ У ПРВОЈ ПОЛОВИНИ XVIII ВЕКА.

Добротом двојице својих пријатеља, г. Марка Станишића, свештеника, и г. Јове Секуловића, књижара, из Херцег-Новог, добио сам на преглед и употребу две рукописне књиге XVIII века. Обе су биле подједнаке, писане на папиру, у величини 28×20 cm, са картонским корицама. Прва је имала 41 лист и носила је наслов: „αψθ. 1719. Почетка комвнитади. Капитан Симо Милџиновић и сѣће. Швплике и књиге генералима и провидџрима. Либро прво“. Ово је, дакле, архивска књига преписа молби („шуплика“ од тал. *supplica*) и преставки, које је општина у Топлој слала претпостављеним млетачким властима. Књига почиње једном представком од 10. септембра 1719. год., а завршава 3. децембра 1759; обухвата, према том, четрдесет година рада једне општине. Књига је та занимљива и има своје вредности. Она даје, у доста питања, преглед карактеристичних схватања нашег народа онога краја; пружа нешто прилога за студију његових борби и напора; и износи, у неповезаном облику, слике из живота једне општине, која се из брђанских, ратничких и сточарских елемената преображава постепено у градско насеље. Ми оваквих прилога немамо много, и нама се чинило да ће бити од вредности изнети у овом чланку неколико битнијих тачака из тих записника. О „Опћини Топалској“ постоји, истина, један ранији чланак Саве Накићеновића, објављен у календару *Боска* за 1912. год. стр. 36—48, али у њему није искоришћен материјал ове књиге, која му је остала непозната. — Друга књига је већа, има 83 листа, и носи наслов: „1759. Либро шд новие феди за патрџне шд бродова комвнитади шд Топле, државе новске. Треће“. Ово су веровна писма („федџ“ од тал. *fede*) за господаре бродова („патруне“ од тал. *patrone*), који су из Топле и Новог кретали у суседне области. У књизи, која хвата до 1776. године, убележен је велик низ новски хи суседних бродара, који су са својим малим бродовима водили понајвише ограничену локалну трговину дуж далматинске и албанске обале.

Образовање топаљске општине.

Млетачка влада, да награди своје православне поданике и херцеговачке ускоке, који се беху истакли у прошлом рату против Турака као помагачи и главни борци млетачких трупа, испунила је молбу једне

новске депугације из Боке и својом одлуком од 14. јула 1718. дозволила је, да се образује посебна општина, *comunita*, „комунитад“, на Топлој.¹ Задовољни тим, људи су у свом записнику завели, како „на начин од Паштројевића и Пераштана би његово (принципово) хоћење очастити ову државу с поштенијем именом од комунитади“. На челу општине „од годишта до годишта“ имао је бити један капетан, четири судије, „суђе“, и један „канзалиер“. Капетан, као општински представник, имао је добијати од млетачке владе 10 дуката месечно, да с тим плаћа и канцелариске трошкове.

Прва општинска управа била је састављена од већине херцеговачких досељеника. Капетан је постао Симо Милутиновић, од племена требињских Магазина, један од најугледнијих људи у том крају. Он је с Дуком Поповићем из Попова био изабран као главни старалац, да се на Топлој подигне црква; и од 1709—1713., кад је црква освештана, он се сав дао на тај посао.² За судије бише изабрани Вуко Челалић, Сава Кујачић и Трипко Ђуричић, док је врло речити и писмени Јово Митров Жарковић, син угледног кнеза Митра из гатачких Срђевића, вршио дужност „канзалиера“. Сава Кујачић, из Корјенића, био је харамбаша и представник народа у разним приликама већ од 1701.³

У списку њихових молби и решења као прва се налази њихова одбрана стечене аутономије. 20. септембра 1719. год. упутили су они једну протесну молбу провидуру Алојзу Моћенигу против одлука сопрапровидура Франћинија, којом се за врховног главара „свијех нас“ поставља сердар Драгутин Вујиновић. Тај се човек представи властима као неки народни кандидат; општина га оптужује, да је „лаживо приказао“ ствари и да је сам ударао печате на молбу за његово именоване за народног поглавара. „Неће се никада наћи истина“, веле они, „да смо га ми искали и да смо му дали наше истинске књиге ни мухуре, него је то сам по себи чинио“. „Нама није од потребе ниједан сердар у нашој комунитади“, кажу они енергично; ја пошто су се позвали на право добијено од принципа, препоручују провидуру: „Молимо те: размисли оне даре које ни је дао преведри принцип и пошаљи пред његово престоље ово што ти прикажујемо, вазда срцем становити за поклонити се и обслужити све што би преведро господство инако одлучило и заповиђело; а међу то молимо ви да сердар Вујиновић ни ниједан други сердар нема ниједне области врх нашега капетана и суђа, ни врх нас од речене комунитади“. Закључак је овај донесен једногласно, на „скупу“ управе и главара и народа општине. Уз тај протест и молбу они придружују и другу: да влада почне исплаћивати капетану обећану плаћу, која је у заостатку за четрнаест месеци, односно управо од добијања општине. Капетан, наравно, неће

¹ Т. К. Поповић, Херцег-Нови. 1924., 138—145.

² Срп. Далм. Магазин за 1868., 145.

³ С. Накићеновић, Насеља IX, 1913., 444, 458.

да троши своје паре за канцелариске издатке, и општина се узгред тужи што „постављамо печат црквени немајући буле од светога Марка, како имају и остале комунитади“.

После тога става у одбрану своје самоуправе, општина се, као све општине у осталом, енергично бранила од државних намета. У њиховом случају ова одбрана је била доиста потребна, јер је цела новска крајина за неколике године била ратно подручје. Људи од вредности и радне снаге били су заузети ратом и нису могли привређивати; остали промет био је стао; и сад, после рата, требало је много напора и трошка, да се обнови земљорадња и трговачке везе. У својој представи људи наглашују, да су раније могли одговорати својим обвезама, „зашто смо имали бријеме ове малородне земље фатигати“, али у рату они су имали друге дужности. Требало је оправљати град; ишли су „на велики лијес што се сјекао и носио на море за потребу од лунбарада и осталије потреба не само за ови град од Новог, нег ли и за Котор и за Будву“; упућени су, сем тога, у борбе, да бране границу, а имали су „одити много пута на турску штету, попалили све Требиње, у веће пута да није остало ништа до самога града“, тако исто и Корјениће. Њихова су заслуга млетачки успеси у Херцеговини; „узели смо“, веле, „Царине и Обрће и Попово подложили под крило принципово“, а то се „не би ништа учинило без нашега труда и настојања“. За све време рата, и за толике напоре, добијали су само по „литру“ бешкота дневно на главу; „то смо трпљели добре воље, и гладовали, и о себи се ранили за указати нашу вјерност и послух, с уздањем да ће ни з бременом преведри принцип помиловати“. И ето, место да им се то узме у обзир, власти их сад гоне на плаћања. Међутим, свак зна, да је, сврх свега другог, „бог послахо годишта неродна, да се нијесу ни сјемена вадила, и био је глад неизречени да се находило чељади од глади мртве по путовима, а стар вурметуна (formentone, кукуруз) продавао се по цекин“. Власти су им, истина, дале по пола стара сијерка на кућу, али то „не могаше бити доста за четири дни“, исто као ни 130 стара проса. Да је доиста 1716. и 1717. година била тешка имамо потврда и са других страна. Један наш запис изрично вели: „тада беше гибел гладом“, а у Босни је и једне и друге године, у јулу и августу, падао снег и „учини много штете од житах“.¹ Људи, изложивши све то, кажу јасно, с речитошћу и језичким обртима који довољно казују, да су то Љубишини земљаци, да немају откуд да плате, „већ ако ћемо продавати наша оружја чим се бранимо от Турака, како ни га узимљу за канун, оли да продајемо нашу ђецу“. „Ако ћете ни у напредак чинити плаћати ови канон (сапоне, пореза) у бријеме од рати, на војску не можемо ходити, неголи за наше живљење и наше чељади требује да радимо како можемо живо-

¹ Љ. Стојановић, Стари српски записи и натписи, бр. 2306. J. Jelenić, Ljetopis fra Nikole Lašvanina. Sarajevo 1016.) 72.

товати, а принципу давати што је заповидио“. Ова последња порука, која је у ствари претња озлојеђених, требала је бити достављена равно у Млетке. Тако су бар они желели.

Иако је далматински проведитор А. Моћениго добро знао, да су наводи у тој представци тачни, и иако је и сам признавао заслуге Срба за млетачке успехе у поверљивим списима својој влади,¹ он топаљским Србима није сад могао много помоћи. Ваљда велики издаци прошлог рата, а ваљда и други разлози (као неповерење према православним општинама, које су тад почели врло активно да развијају католички свештеници у Далмацији) учинили су, да млетачка влада није према овој општини испуњавала ни сасвим одређене своје финансиске обавезе. Обећана плаћа топаљском капетану није исплаћивана још ни 4. августа 1720., две године иза декрета. С тога општина поменутог дана шаље нову представку, молећи исплату. У исти мах замољен је и владика Стеван Љубибратић, који се беше кренуо на пут, да посредује код провидура у тој ствари. Моменат за то посредовање владичино није био сретно изабран. Због енергичне акције католичког епископата и римске курије, млетачка је влада била издала 25. јануара 1720. наредбу, да се Стеван уклони из Далмације, пошто је „посвећен од иностраних прелата“. Моћениго је, ценећи и епископа и заслуге Срба, давао противне разлоге, али у Млецима није успео. 5. септембра исте године поновљена је наредба о Стевановом уклањању.² Шта је, дакле, могло помоћи посредовање овог владике у часу, кад је била у питању чак и могућност његов опстанка у овој земљи? Кад је владика био присиљен да 1722. напусти Далмацију, општина у Топлој није предузимала никакву званичну акцију у његову корист, али је било доста приватне иницијативе, да се то некако осујети.

Млетачка влада није била мека срца; у овој прилици понајмање. Њезине власти, незадовољне општином и њеним држањем, остале су при одлуци, да одрже као једну врсту контроле функцију сердара и да уопште ограниче самоуправу. Општина ради тога шаље у октобру 1723. посебну делегацију новом провидуру М. Диеду, Драшка Петровића и кнеза Ивана Ожеговића, да се у име „ове понижене наше комунитати“ потужи и тражи поштовање „привилеђа“, целивајући му „скуте од весте“. После протеривања владике Стевана, који је дуго живео у Новом, не желећи да се свет још више огорчи, провидур је попустио и издао наредбу, да се поштује општинска самоуправа;³ задовољна, општина је на то изјавила дубоку благодарност речима пуним понизности.

¹ В. његову представку у Списима о историји православне цркве у далматинско-истријском владичанству. Задар 1899., 116. Т. К. Поповић, Херцег-Нови, 189—191.

² Ср. о њему Н. (Милаш), Православна Далмација. Нови Сад 1901., 346—354.

³ С. Накићеновић, Бока календар за 1912., Котор 1911., 44.

Становништво топаљске општине и његов живот.

Нова општина обухватала је сва села старе жупе Драчевице осим Жвиња и Буновића, и сем тога Кумбор, Ђеновиће, Баошиће, Бијелу, Јошицу и Крушевице. Херцег-Нови, као град, није улазио у састав општине топаљске. Ова је 1739. год. бројала 5228 становника. На њих је годишње, по одлуци млетачког сената од 8. јула 1739., дељено 1610 стара соли по истој цени, која је одобрена и Перасту¹.

У односу са градом Новим било је тешкоћа. Земљорадници су се некако сместили у околини града и притисли земље где је коме што запало. Али „у овијем тијеснијем конфиним“ није било места за све. „Од суха Дубровчани затворили скалу, а Црногорци нас краду и бију, а од мора примамо многе штете од Оцињана и Барбареза“.² Међутим, треба да се живи. Један део досељеника, веле они у представци од 27. фебруара 1749., дао се с тога на бродарство, а други је прихватио за занате, ради с игурности, и ради посла, подигао дућане поред града, али ван бедема. Радили су као ћурчије, терзије, кујунџије, папуџије „и прочи“. Они, истина, кажу, да су један део дућана затекли, а да су, рачунајући „на принципову добру вјеру“, други „оградили с великом муком“, и то „зидове с клаком“. У ствари су, без сумње, подизали све то простим захватом. „Сиромаси су у грађу потрошили све њиово имуће за саградити ову варош, за коју већи дио удружили су се“. Очеvidно, то није више била проста „Јатаган-мала“ у Новом, него, судећи по овој последњој реченици, и једна врста систематскије колонизације. Једнога дана стигла је наредба, да се ти дућани поруше. Јадни досељеници остали су на ту вест „безгласни, и изгубљени, и смућени“. Нису ту они ником од штете; напротив, они су ту као „за стражу истоме граду“. „Људи у њима дан и ноћ свећ готови су на заповијед господску“. „Када би се затворили и развалили дућани и ова варош, остао би град сам“. „А град је малашан“ и у њему нема довољно места. Ако се наредба изврши, онда се људи из вароши морају раселити. Град, међутим, треба да се развија; „слободна скала“ новска и нове болнице дају бар наде за то. Ова општина има око 18 миља у дужину, „а ни у једно од села нема ни бутиге ни крчме, него свећ на пазар кад им је што од потребе [слазе] у варош“.

Међутим, кад је била у питању једна врста војне обавезе онда између „грађана“ и „варошана“ није прављена разлика. „Капо“ Пјеро Ређо, који се „учинио“ „војвода од бунбардијера“, пописао је „све редом“ варошане у своје чете, не остављајући чак ни општинске часнике. Општина је, наравно, протестовала. 10. јануара 1750. тужила се она вишој власти, да је то једна врста насиља. „Преведри принцип не пише ни на какву службу његову ниједнога судита („suddito“ — пода-

¹ *ib.*, 44—5.

² Баш овог времена, 1747., била је сва Бока узрујана због једног сукоба између Пераштана и улцињских гусара. Ср. P. Butoras, *Gospa od Škrpjela. Sarajevo 1928.*, 80—81.

ник) силом, већ ако ко оће од добре воље, а ми од комунитади наше, преузвишена господо, има више двадес и пет година да служимо с оружјем у руци... што не служи ниједна комунита од Боке". Сем тога, „наши људи од комунитади вјешти нијесу око лунта и лунбарада, већ с пушком и с маћем служити“, а грађани су подесни за артиљерију. Сем тога, овим се квари и дисциплина; људи треба сад да слушају две власти: своју општинску и војничку. Већ има сукоба и нередица у том правцу, који могу имати и горих последица. Они с тога моле, да се том војачењу међу њима учини крај.

Занимљива је из истог времена и тужба варошких трговаца „који гођ идемо по мору и по суху и у бутигам“. Они наглашују, да чиновници новског лазарета показују „неситост“ и „скупост безразложну“. Наплаћује се у Новом свака ствар у лазаретима скупље него у Сплету, а има и шиканација. С тога људи воле да робу искрцавају у Дубровнику, који има више трговачке предусретљивости. Није ваљда Нови проглашен „слободном скалом“, да се то проводи. Кад се „секретар од лазарета“ налази у Котору, треба ићи тамо по дозволу за одлазак или иначе, без обзира на трошак и дангубу. Има незгода и у преписци. Општинске власти пишу „славенски“, односно српски и ћирилицом, а млетачке власти траже „латински“ текст. „И за то сиромасим судитим узима драгоман и(з) славенскога у латински шеснаес газета“; сем тога, долази и прописана такса за докуменат. С тога је општина тражила, да се за преводе њених аката не плаћа ништа; драгомани нека то врше по службеној дужности. За улаз у луку, с дозволом власти, наплаћивано је по пола дуката од сребра по броду, свеједно малом или великом, а зато нити је у луци било „ни магацина, ни ћела, ни анкура, ни једне барке да оде срести брод и увест у порат алогат и у потреби дат помоћ од армижа, већ чинили свеђ конфужиун, и многи се броди одбили и пошли у друге порте, скале и лазарете дубровачке“.

Када су дошли у Нови и његову околину, под млетачку власт, људима су дате земље, раније турске или наново окрчене, „нами и нашијем последњијем у вијекове да и(х) уживамо, с облогом од стабилене плате да плаћамо у камару фишкар од Новога, како и плаћамо“; поседе су имали бити уписани у службене књиге и катастиге; а право на земљу би пропадало са „обамрћем“ т. ј. нестанком породице или прелазом у туђу државу; а у одлуци власти, наглашују они, „не вели мушки (т. ј. да то вреди само за мушке наследнике) него фамила (т. ј. за целу породицу, мушке и женске)“. По дукалу од 6. марта 1698. год. беше им дозвољено да поправе 22 брашнена млина и 4 уљана, и обећано им да за то не плаћају обртарину и порез на куће које од њих поправе. По дукалу од 3. августа 1701. млетачка влада је одредила свима пребеглим главарима по 4 дуката месечне плаће и 24 канапа земље, а осталим породицама — а имало их је бити око 300 — по 4 канапа.¹

¹ Ib., 41. „Канап је дан орања“.

До 1750. год. те су одлуке ранијих власти биле респектоване. Људи су то сматрали као своје несумњиво породично добро. „Мало је који преписивао на себе него стоји и саде у катастигим у камари фиш-калој од Новог на имену онога на коме је најприје уписато“. Тегоба је по том настала, што су првобитне дозволе гласиле на једна имена, а стварно су поседи прешли на друга, зетовска, тамо, где су као наследнице остале жене, па се удале и имања спојиле са новом пријатељском кућом или на њих довеле нове људе. Било је случајева, да су се жене с таквим наследством удавале по два пута. Те промене власништва, неувођене увек у службене књиге, довеле су до велике пометењ; у сродничким везама појединих измешаних породица било је понекад потешко разазнати се властима, и с тога је почело долазити до неспоразума и сукоба. С тога млетачке власти дођоше на мисао, да женско наследно право ограниче у непокретном имању. То су „многи обићаји из нова, сви разлики од нашије првије старије обићаја и превелећа, а све у штету нашу и погибију наше муке“. „Зато се смутила сва ова земља“; уведе се за њих мере, које иначе не постоје нигде више, па ни у другим крајевима Републике. Тим се ограничава воља и полет за рад; спутова се лична слобода располагања. „Ни се мили ником око земље радит, ни садит је, кад од муке нијесмо господари ћинит по нашем произволенију, нити моремо занате пословат, ни трговат“. „У овој држави и није обићаја дават добра стабила у доту (.dota' — мираз) него ко је што јаки у мобилим самијем, већ ако приступи женском по наследију“. Исто је тако узрујала људе и млетачка мера, да се одузме право на земљу оном, ко је за две године не би обрађивао. „Ово је разлог доње Далмације“, веле они, „која не плаћа канона аспрам, него кад посије даје десето, а кад не сије не даје ништа“; док они плаћају новцем „или сијемо или не сијемо свећ плаћамо, те ако је и земља неплодна или сирјак нејаки, иако не сије, плаћа, а кад подрасте и објаћа прионе и послује и помаже се“. „Нашем словеносрбском језику и народу јест необићно и супротивно, ми ни на један начин ни кондици нијесмо прилићни доњој Далмаци[ји]“. Они моле, да не буду „међу осталијем крајинама од Боке укорени ни угрђени“, јер то „ми поднијет не моремо одиста“; а добро је да то све узме у обзира влада Републике, „да оволики народ не погине и не разури се и међу се да се не покоље“.

Односи Новљана према Дубровчанима нису нимало добри. „Затворени од суха од Дубровћана, од злобе републике рагузинске, шљући и дајући континуо аспри Турком, за затворити на Нови, како су и затворили, скалу“, туже се они 1750. год., и скрећу пажњу влади како би требало предузети потребне мере; да се поново придобију Херцеговци и Црногорци да долазе на новски трг, пошто сад одлазе у Дубровник. Новљани су налазили, да су царинске и финансиске власти код њих недовољно увиђавне, и место да олакшају промет оне га, како видесмо, само отежавају. Међутим, и они су у својим захтевима ишли понекад

предалеко. У једној представци од 31. августа 1759. тражили су ни мање ни више, него „на мору да море свак слободно купити и продати, укрцат и искрцат, без провидурскије ангарија и канзалијерскије лисенција“.

У низу топаљских молби и представки, налазе се, недатиране, иза једног акта од 29. марта 1751. год., и две њихове молбе за постављање епископа — „шуплика за владику“. Обе су молбе написане на талијанском, као и неке друге, које долазе иза њих, док су раније, у огромној већини, биле писане српски. У првој молби каже се ово: многобројни народ православне вере тих крајева већ од 1720. год., тј. од одласка Стевана Љубибратића, нема свога црквеног поглавице, млетачког поданика, него им свештенике посвећују и врше друге послове духовне стране владике, који су „у Србији под Турцима и у другим суседним хришћанским областима“. У другој молби каже се ближе: у Угарској и у Србији. То рђаво делује на људе, и многи с тога напуштају млетачко подручје; стадо без пастира постаје занемарено, незналачко и сметено. Да се томе нађе лек треба поставити једног пастира. Позивају се при том на познату одлуку млетачке владе од 11. априла 1722., према којој је православнима у Далмацији, као Грцима у Мореји, признато право избора новог епископа, и на решење од 28. јула 1736. да се тај избор пожури.¹ Из књиге Н. Милаша о *Православној Далмацији* ми знамо потанко, како се то питање развијало и како је најзад, баш ове године, 1751., Симеон Кончаревић постао далматински епископ. Из друге молбе, коју су предали преко топаљске општине људи из доње крајине, види се, да је та акција почела од септембра 1750. год. и да су млетачким властима навођени сублизу исти разлози са свих страна. У трећој молби, из 1751., пожурује се млетачка влада, да се задовољи народна жеља и потреба.

Да је било сукоба између општине и локалних млетачких власти, мањих и већих, разуме се само по себи. Велика је опозиција била нарочито против Марина Витурца, „провидура нашије од Новог“. Њега су тужили самом дужду, да им је „чинио свако зло и неправду“; „међу осталијем наше свештенике, калуђере и попове од грчкога закона педевсао и метао у тамницу, који одкупљивали су се за динаре“. Ради тога је дошло да једне локалне узбуне. Његови поступци и поступци његова наследника, Луке Минија, натерали су их на непосредне тужбе. Овог другог туже док је на власти, 1752. године. Коруптиван је и највеће лопове пушта за новац, а људе, који гоне лопове, по закону и наредбама старијих, кажњава најстроже, што му кваре посао. Друга њихова тужба од 30. јуна 1755. почиње овим „трогателним“ речима: „Потиштени и мало мање него уморени, у живот, у убоштво и у части несретни пребиваоци превјерне комунитади од Топле“, и писана је сва у том тону. „Што смо ти учинили, преведри принципе, с којијем злијем ћелом ти смо заслужили да оволико дуго бријеме јаучемо по(д) тешкијем јармом

¹ Н. Милаш, сп. д., 368, 382, 398.

од прогонства нашије заповиједника?“ То питање постављају с тога, што су сви провидури, који долазе један за другим, подједнако рђави; сви они само истерују новац из народа, или, како они кажу, „одријеше“ и „подавише“ их. Понајгори је, ипак, тадашњи провидур Александар Шимитекола. И он удара нове намете и порезе, али сем тога, „дави нас и таре на све стране и начине“, „главаре наше не прима с части и арђаво трата и(х)“, не поштује им празнике. Дошло је дотле, „да се смуту и покоље крајина с принциповијем оружјем“, „што није него о длаци остало да се није згодило досад толико пута“. Недавно су солдати потегли пушку на једну жену. Да је пала мртва она, или у другом случају један човек, „могаше бит много већа смутња него она која се згодила под Витурцем“. „Не видимо веће, преведри принцпе, да нас владају твоји свети закони, ни по њима имамо веће суда како смо имали у прошаста времена“; за кривице се људи не изводе, по закону, пред суд; „сада, Боже мили, што смо дочекали да нас не суде таки закони, него што нигда није било у славенској национи, да са наши крајичници фрустају међу два брандишока на пјаци међу дванаес Лацмана“. Та казна шибикања дубоко је увредила све наше људе и њихов понос. Је ли то награда за крв „коју смо пролили под овом пјацим од Новога, под Требињем, под Љубињем, под Читлуком у Неретви, под Клобуком, под Баром, под Оцињем у два пута?“

За време турског похода на Црну Гору 1756. године, људи из околине Новог, по наредби млетачке власти, добише из државних магацина пушке, прах и олово, да чувају границу. Пошто се турски поход свршио и престала опасност за границе, новски људи су се разишли кућама, али добар део њихов задржао је добијено оружје и муницију, или је утрошио, или није могао да је врати.¹ Млетачке су власти на то, као репресалију, обуставиле издавање соли становништву. Тешко погођени, Новљани су, са људима из свих суседних села и општина, повратили остатак пушака, а за муницију су се правдали, да им је закисла од влаге, пошто су били изложени мокрини и студени зимских месеци те војне. Кад су, исте године, млетачке власти затражиле од њих, да дају ландуре „за госпоцке службе“, а „без госпоцке плате“, они су 8. октобра 1757. одговорили у главном негативно. Тога досад „на ове комунитади од Боке није јоште било“. Они су, сви досад, стално на стражи према Турцима, „дневи и ноћи“. „И у веће пута кад су долазили табори турски на Црну Гору, а навлаштито у прошлом новебру и децебру, били смо за све оно вријеме, док су се разметнули, на оружију“. Служили су „о самој једној литри марца и с вржопом бешкота на дан“, а било им је обећано и по десет солада. Место тога обустављена им је со, и тек на гарантију главара била им је поново

¹ Можда су, поред свих млетачких забрана, дотуривали муницију помало и Црногорцима. Ср. о овом походу Турака и држању млетачких власти расправу Ј. Н. Томића, Глас С. К. А. Н. ХСII, 1913., 256—340.

дата тек у лето, пошто је „пук имао муке и штете велике“, иако је било законом предвиђено, да се с њим ради кога разлога не може задржати нити њено издавање пуку сме задоцнити. Не води се довољно рачуна о том, да су они сиротиња и у голом крају; ово су „земље камените и стрмените те са свакијем поплавицама даждевнијем сноси се слас у море, да за шес миља до Понте Оштре замути се море“. Кад су добили те земље одређен им је порез: за један падовански канап земље по $2\frac{1}{2}$ либре, а плаћали су порез тако, да су у једну газету рачунана по четири беча. „А има веће двадесет година, како нам не примају газету него по три беча, тако губимо и плаћамо четврту више“. У осталом, они су војници од рођења и служе Републици кад јој год затреба. Али „ми нијесмо никада давали пандура с облогом, како у Далмаци доље реку сержане, ни тијем се нечаснијем именом никада звали наши краичници“.

Било је сукоба и ради вере. Католичке власти, које су, под утицајем епископата, биле врло насртљиве, издале су строге наредбе, да и православни морају светковати католичке празнике. „Ми наш закон промијенит нећемо одиста“, писали су они у децембру 1759., „а кад бисмо осервавали (*osservare* — пазити, штовати), двоструко свеце од оба календара, не бисмо трећи дио године пословали“. С тога „вас ови пук, који формава ову превјерну комунита, шес иљада и веће душа који смо од грчаскога закона“ моли, да се те неправедне мере укину.

В. Ђоровић

INHALTSANGABE

DIE GEMEINDE TOPLA BEI HERCEG-NOVI IN DER ERSTEN HÄLFTE DES XVIII JAHRHUNDERTS.

Nach den Archivbüchern der autonomen Gemeinde Topla bei Hercegnovi wird die innere Organisation dieser Gemeinde in der ersten Hälfte des XVIII Jahrhunderts dargestellt. Die Gemeinde Topla wurde mit der Erlaubniss der venezianischen Behörden vom 14. Juli 1718. noch in demselben Jahre organisiert. Die Honorationen, sowie die Mehrzahl der Einwohner dieser Gemeinde stammte aus der Herzegovina und kam in diese Gegend meistens während der venezianisch-türkischen Kriege am Ende des XVII. und am Anfange des XVIII Jahrhunderts. Die Gemeinde hatte ziemlich viele und verschiedene Schwierigkeiten zu beseitigen: sie duldet keine Schmälerung ihrer Autonomie; bekämpfte die Steuererpressung der venezianischen Behörden; verteidigte ihre orthodoxe Religion, gegen die eine starke römisch-katholische Propaganda ins Werk gesetzt wurde; regelte ihre Stellung zu den Einwohnern und Behörden der Stadt Hercegnovi und trachtete ihren Hafenverkehr möglichst zu vergrößern und von den Chicanen venezianischen Finanzbehörden zu befreien. Es gab auch Schwierigkeiten in den

Fragen des Gewohnheits- und Erbrechtes, da herzegovinische Emigranten auch in der neuen Heimat ihre Traditionen beizubehalten trachteten und nicht immer ihre Anschauungen mit jenen der venezianischen Behörden in Einklang zu bringen verstanden. Das Verhältniss dieser Gemeinde zu Montenegro und der Republik Ragusa war gar nicht freundlich; von den Montenegrinern wurden sie oft beunruhigt und ausgeplündert und von der ragusanischen Republik fürchteten sie starke und erfolgreiche Concurrenz.

V. Ćorović